

Új eljárások fejlesztése 1,2,3-triazolok szintézisére

tézisfüzet

Lőrincz Krisztián Viktor
okleveles vegyész

Témavezetők:
Dr. Kele Péter
egyetemi adjunktus

Dr. Novák Zoltán
egyetemi adjunktus

Kémia Doktori Iskola
Vezető:
Dr. Inzelt György
egyetemi tanár

Szintetikus kémia, anyagtudomány és biomolekuláris kémia doktori program
Programvezető:
Dr. Perczel András
egyetemi tanár

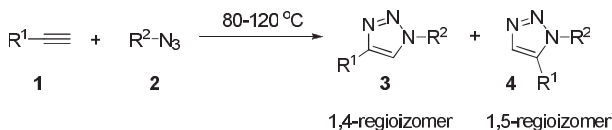
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Kémiai Intézet

Budapest
2011

1. Bevezetés, célkitűzések

Réz(I)katalizált azid-alkin cikloaddíciós reakció (CuAAC reakció)

Az azidokból és alkinekből kiinduló triazolszintézis már az 1960-as évek eleje óta ismert.¹ Terminális alkinek esetén a katalizátor nélkül végzett cikloaddíciós reakció kiváltásához magas hőmérséklet (80-120 °C) szükséges és rendszerint az 1,4- és 1,5-diszubsztituált regioizomerek közel 1:1 arányú keveréke keletkezik. Jó regioselektivitást csak néhány esetben, például nagyobb térigényű helyettesítőt (pl. trimetilszilil-csoport²) hordozó vagy erősen elektronhiányos alkinekkel³ sikerült elérni.

1. ábra: A Huisgen-féle 1,3-dipoláris cikloaddíció általános reakcióegyenlete terminális alkinek reakciója esetén

A kémia e területén a kétezres évek elején következett be áttörés. Sharpless és Meldal közel egyidőben, egymástól függetlenül megjelent munkáikban^{4,5} arról számoltak be, hogy réz(I)-ionok jelenlétében már szobahőmérsékleten is végbemegy a cikloaddíciós reakció. Katalitikus körülmények között az 1,4-regioizomer képződése kedvezményezett, az átalakítás regioselektivitása kiváló.

1-es helyzetben monoszubsztituált 1,2,3-triazolok előállításá

Biológiai aktivitásuknak köszönhetően nemcsak a diszubsztituált, hanem az 1-monoszubsztituált származékok (5) iránti igény is megnövekedett. E származékok szintézise

¹ Huisgen, R. in *1,3-Dipolar Cycloadditional Chemistry*; Padwa, A., Ed.; Wiley: New York, **1984**.

² Chan, D. C. M.; Laughton, C. A.; Quenner, S. F.; Stevens, M. F. G. *Bioorg. Med. Chem.* **2002**, *9*, 3001.

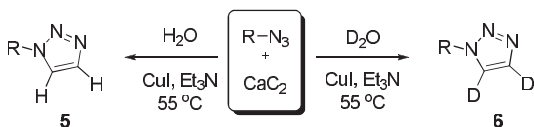
³ Lermontov, S. A.; Shkavrov, S. V.; Pushin, A. N. *J. Fluor. Chem.* **2000**, *105*, 141.

⁴ Rostovtsev, V. V.; Green, L. G.; Fokin, V. V.; Sharpless, K. B. *Angew. Chem. Int. Ed.* **2002**, *41*, 2596.

⁵ Tornøe, C. W.; Christensen, C.; Meldal, M. *J. Org. Chem.* **2002**, *67*, 3057.

látszólag könnyen megoldható a megfelelő azidok (2) és acetiléngáz reakciójával. A szintézisek gyakorlati megvalósítása azonban átlagos laboratóriumi körülmények között nehézségekbe ütközik, ezért e vegyületeket gyakran kerülő úton, 4-trimetilszilil-1,2,3-triazolokon keresztül állítják elő.

Jiang és munkatársai⁶ a közelmúltban elsőként számoltak be kalcium-karbid mint közvetlen acetilénforrás alkalmazásáról. Az általuk kidolgozott eljárás azonban csak aromás azidok szintézisében bizonyult megfelelőnek. Ebből kiindulva célul tűztük ki olyan módszer kifejlesztését, mellyel kalcium-karbidból *in situ* felszabadított acetilénnel hatékonyan állíthatók elő 1-monoszubsztituált triazol származékok. A kalcium-karbid mint acetilénforrás alkalmazása lehetővé teszi deutérium bevitelét a triazolváz 4-es és 5-ös pozíciójába, amennyiben víz helyett nehésvizet használunk az acetilén felszabadítására.

2. ábra: *In situ* generált acetilén alkalmazása triazolok szintézisében

A Sonogashira-Hagihara reakció

Az elmúlt évtizedekben számos átmenetifém-katalizált keresztkapcsolási reakciót fejlesztettek ki szén-szén illetve szén-heteroatom egyszeres kötések kialakítására. A keresztkapcsolási reakciók között kiemelkedő jelentőségűek a palládium-katalízisen alapuló eljárások. A téma jelentőségét jelzi, hogy a 2010. évi kémiai Nobel-díjat is ebben a témakörben ítélték oda.⁷

Jelen összefoglalóban csak a doktori értekezés témájához közvetlenül kapcsolódó Sonogashira-Hagihara reakció sajátosságainak rövid bemutatására szorítkozunk.

Az *sp* és *sp*² hibridállapotú széncentrumok közötti kapcsolat megvalósításának egyik igen hatékony eszköze a palládium és réz együttes alkalmazásán alapuló Sonogashira-Hagihara reakció, melyet 1975-ben írtak le először.⁸ A reakció a réz(I)-acetilidek és aril-halogenidek között végbemenő Stephens-Castro reakció⁹ továbbfejlesztett, katalitikus

⁶ Jiang, Y.; Kuang, C.; Yang, Q. *Synlett* **2009**, 3163.

⁷ Halford, B.; *Chemical and Engineering News* **2010**, 88, 7.

⁸ Sonogashira, K.; Tohda, Y.; Hagihara, N. *Tetrahedron Lett.* **1975**, 4467.

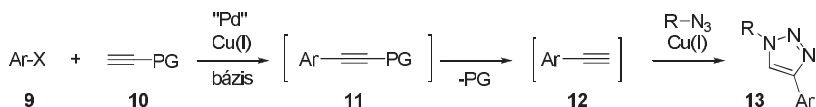
⁹ Stephens, R. D.; Castro, C. E. *J. Org. Chem.* **1963**, 28, 3313.

Szekvenciális Sonogashira – CuAAC reakció

Az acetilének kémiájának két gyakran alkalmazott átalakítása a palládium-katalizált, réz(I) segédkatalizátorral segített Sonogashira reakció, melynek során aril-halogenideket kapcsolnak terminális alkinekkel, valamint a terminális alkinek réz(I) katalizálta „klikk” reakciója (CuAAC reakció) azidokkal, mellyel 1,2,3-triazolok nyerhetők.

A két reakció között több közös pontot is találunk: a mechanizmusjavaslatok szerint mindkét reakcióban a terminális acetilénből *in situ* kialakuló réz(I)-acetilid a reaktív köztitermék, aminek kialakulását a reakcióelegyben jelenlévő bázis segíti. A kapcsolódási pontok felvetik annak lehetőségét, hogy a két reakciót egy-üst eljárásként, szekvenciálisan végrehajtva aril-halogenidekből közvetlenül 4-aryl-1,2,3-triazolokhoz (**13**) jussunk. Munkánk során megvizsgáltuk, lehetséges-e a teljes, három részlépéses reakciósort egy-üst eljárásként, a köztitermékek izolálása nélkül végrehajtani.

5. ábra: A tervezett együst eljárás részlépései

Az acetiléngáz nehéz kezelhetőségére tekintettel, és a kétszeres arileződést elkerülendő, a szén-szén hármaskötésű részletet egyszerűen védett acetilénszármazék, etinil-trimetilszilán (**10a**) vagy 2-metilbut-3-in-2-ol (**10b**) formájában terveztük az aromás vázhoz kapcsolni. Ezt követően a védőcsoport eltávolításával szabaddá váló acetilénrészletet a megfelelő szerves aziddal reagáltatva kaphatjuk a kívánt 1,4-diszubsztituált 1,2,3-triazolt.

2. Eredmények I. 1-es helyzetben monosubsztituált 1,2,3-triazolok előállítása

Olyan réz(I)katalizált eljárást dolgoztunk ki, mely lehetővé teszi 1-es helyzetben monosubsztituált triazolok és 4,5-helyzetben deuterált analógjaik előállítását szerves azidokból, acetilénforrásként könnyen és olcsón hozzáférhető kalcium-karbidot használva.

Számos 1-monoszubsztituált triazol és 4,5-dideuterált analógjaik szintézisét végeztük el az eljárás alapján. Vizsgáltuk a benzilazid, *para*-helyzetben különböző helyettesítőket (halogenidek, nitro-csoport) hordozó származékainak, továbbá egy szekunder benzilazid-származék reaktivitását (**14a-b**, **15a-b**, **16a-b**). Vizsgálatainkat kiterjesztettük különféle funkciós csoportokat (ciano-, klór-, alkenil) hordozó alifás azidokra valamint egy aromás azidra is (**17a-b**, **18a-b**, **19a-b**).

Termék	Reakció-idő [h]	Hozam [%]	Termék	Reakció-idő [h]	Hozam [%]	Deuteráltság [%]		
	14a	6	90		14b	6	81	91,4%
	15a	6	57		15b	6	84	90,3%; benzil helyzetben 92,6%
	16a	6	74		16b	6	81	89,9%
	17a	40	92		17b	40	86	92,9%
	18a	6	81		18b	6	91	91,9%
	19a	16	64		19b	16	42	92,7%

^a Reakciókörülmények: 0,44 mmol azid, 0,022 mmol (5 mol%) CuI, 0,22-0,23 g (techn. tisztaságú, $\geq 2,6$ mmol) kalcium karbid, 170 μ l H₂O vagy D₂O, 335 μ l Et₃N.

^b A deutériumtartalom az ¹H-NMR spektrum alapján, jelátfedés miatt, nem határozható meg pontosan.

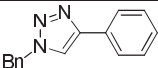
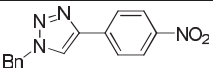
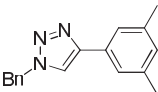
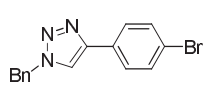
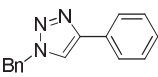
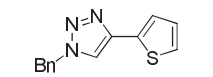
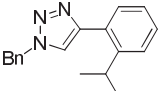
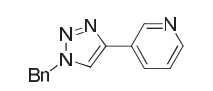
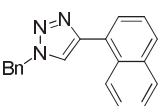
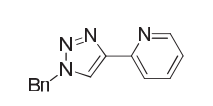
1. táblázat: Néhány általunk előállított 1,2,3-triazol és deuterált származékai

A deutérium beépülésével kapcsolatban tett további megfigyelések

(pl. 2-jódtiofén, 3-jódiridin) esetében (**21h-i**). A *para*-nitro-jódbenzol esetét kivéve jó hozamban sikerült izolálnunk a megfelelő 4-aryl-1,2,3-triazolokat (**21f**).

További vizsgálatok tárgyát képezte az eljárás aril-bromidokra való kiterjeszhetősége. Az alkalmazott körülmények között a brómbenzolt nem lehet reakcióba vinni etinil-trimetilszilánnal. Ezt kihasználva 1-bróm-4-jódbenzolból sikerült a megfelelő 4'-bróm-fenil-csoporttal helyettesített végterméket szelektíven előállítanunk (**21g**). A 2-brómpiridin már kellően reaktívknak bizonyult a keresztkecsolási reakcióhoz, így ebből kiindulva közepes hozamban tudtuk a 2'-piridil-csoporttal helyettesített 1,2,3-triazolt izolálni (**21j**).

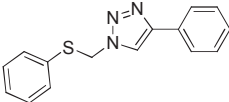
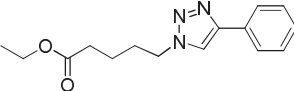
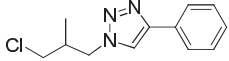
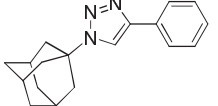
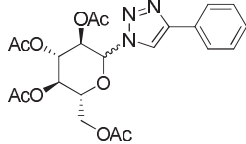
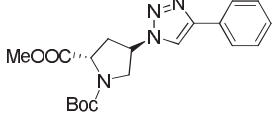
Termék	Hozam [%] ^a	Termék	Hozam [%] ^a
	21a 70		21f 32
	21b 74		21g 60
	21c 76		21h 54
	21d 65		21i 63
	21e 55		21j^b 53

2. táblázat: Néhány általunk előállított 1-alkil-4-fenil-1,2,3-triazol

Az aromás halogenidek vizsgálatát követően a szóba jöhető azidrészetekre összpontosítottuk figyelmünket. Várakozásainknak megfelelően az *in situ* generált aromás alkin készségesen reakcióba lépett olyan alifás azidokkal, mint azidometil-fenilszulfid, 5-azidovaleriánsav etilészter és 1-azido-3-klór-2-metilpropán, jó hozamban adva a kívánt termékeket (**21k-m**). A nagy térigényű adamantilazidból kiindulva ugyanakkor jóval szerényebb, mindössze 24%-os hozammal tudtuk izolálni az 1-adamantil-4-fenil triazolt (**21n**). Ennek valószínű magyarázata, hogy a nagy térigényű adamantil-csoport lassítja a

CuAAC reakciót, és így a más esetekben háttérbe szoruló mellékreakció, a szabad terminális alkin homokapcsolása, nagyobb súllyal jelenik meg. Az általunk kidolgozott együst eljárást sikerrel alkalmaztuk természetes vegyületek, egy cukor és egy aminosav védett származékainak átalakítására is. A megfelelő triazolszármazékokat (**21o-p**) közepes hozamban sikerült izolálnunk.

Termék	Hozam [%] ^a
	21k 77
	21l 58
	21m 69
	21n 24
	21o 54
	21p 61

3. táblázat: Néhány általunk előállított 1-alkil-4-fenil-1,2,3-triazol

A bemutatott eredmények kapcsán kiemelendő, hogy az eljárás enyhe reakciókörülményeket igényel és a szubsztrátok széles körére alkalmazható.

4. A doktori értekezés alapjául szolgáló közlemények

1) Efficient Synthesis of Deuterated 1,2,3-Triazoles

Zsombor Gonda, Krisztián Lőrincz, Zoltán Novák
Tetrahedron Letters **2010**, *51*, 6275-6277.

2) The Sequential Sonogashira-Click Reaction: A Versatile Route to 4-Aryl-1,2,3-Triazoles

Krisztián Lőrincz, Péter Kele, Zoltán Novák
Synthesis **2009**, 3527-3532.